

The unilateral changes in the tariff regulation of foreign trade introduced by the United States have had a significant impact on trade and economic relations, and further intensification of trade tensions has led to significant devastating consequences. In fact, we are talking about the development of a multilateral mechanism for regulating trade and economic relations in conditions of uncertainty. Deterioration of the conditions of trade and economic cooperation between the countries has a long-term perspective, increasing the risky conditions of the development for all countries of the world.

The ideas of liberal economic patriotism, aimed at ensuring greater independence, achieving balanced economic development, and improving national welfare are spreading around the world.

The foreign trade component of security depends on the efficiency of the foreign trade activity of a country, which, in turn, largely determines the conditions for the formation of the level of competitiveness. A sufficiently high level of competitiveness is a prerequisite for the formation of a safe environment. Taking into account competitive advantages and potential directions of its strengthening will increase the efficiency of foreign trade, the formation of a sufficient level of openness of the economy, the optimal level of its specialization in the international division of labor, which in turn will increase foreign trade security and determine further scientific research.

Key words: globalization 4.0, international trade, national security, trade and economic policy, globalization.

УДК 339.727.3

Р. А. Запотічна

СУЧАСНІ ОСОБЛИВОСТІ КРЕДИТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТНБ В УМОВАХ БОРГОВОЇ ЕКОНОМІКИ

Статтю присвячено дослідженню зрушень, що відбуваються у напрямках та формах кредитної діяльності транснаціональних банків, і обґрунтуванню впливу операцій ТНБ з прямого кредитування на формування боргової економіки в країнах світу. Проаналізовано динамічні і структурні зміни, що спостерігаються у кредитуванні ТНБ країн-реципієнтів, та визначено причини цих змін. Особливу увагу приділено дослідженню особливостей прямого кредитування, яке потенційно може призводити до формування боргової економіки у країні-реципієнта, та оцінці його структури за терміном погашення, типом та регіональною приналежністю позичальника. На основі аналізу розрахованих відносних показників зовнішнього боргу та прямих кредитів для окремих розвинутих країн і країн, що розвиваються, з різних регіонів світу визначено, що економіки провідних розвинутих країн належать до боргового типу. Група країн, що розвиваються, є диференційованою і включає як боргові, так і неборгові економіки. Встановлено, що у переважній більшості розвинутих країн та частині країн, що розвиваються, кредитування з боку ТНБ досі залишається важливим джерелом формування боргової економіки.

Ключові слова: кредитна діяльність транснаціональних банків, прямі і непрямі кредити, зовнішні запозичення, боргова економіка, зовнішня заборгованість.

DOI 10.34079/2226-2822-2020-10-19-56-65

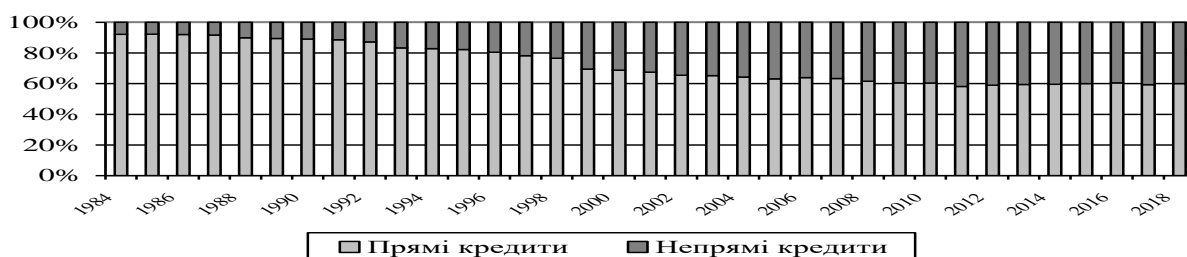
Зростаючі масштаби зовнішніх запозичень і міжнародних потоків позикового капіталу, що спостерігаються у останні десятиліття, поряд з розширенням внутрішнього кредитування у багатьох країнах викликали відповідне зростання ступеня узалежнення національних економік від залучення внутрішніх та зовнішніх кредитних ресурсів, внаслідок чого у значній кількості країн світу стала формуватися економіка боргового типу. В умовах глобалізації борговою вважається національна економіка, що демонструє значну стійку залежність від зовнішніх запозичень, яка має місце у випадку, коли величина зовнішньої заборгованості складає не менше 30% ВВП, та/або зовнішні запозичення забезпечують не менше 30% економічного зростання країни. Отже, категорії боргової економіки та зовнішньої заборгованості є діалектично взаємопов'язаними: за сучасних умов зовнішня заборгованість виступає ключовою характеристикою економіки боргового типу.

Теоретичні питання формування зовнішнього боргу, практичні аспекти визначення рівня зовнішньої заборгованості й особливостей управління нею представлено у дослідженнях Т. Вахненко [2], Д. Тюпи [4], М. Флейчук [5], у аналітичних звітах експертів Світового банку [12] та інших науковців. З іншого боку, роль транснаціональних банків на світових фінансових ринках, емпіричний досвід розвитку міжнародного банківського бізнесу і, зокрема, кредитної діяльності ТНБ, її вплив на економіку країн-реципієнтів досліджуються у наукових працях Л. Акімової [1], О. Булатової [7], К. Веллера [14], О. Момот [3], А. Фернандеса [9], Т. Хоган [10], І. Шамової [6] та інших вчених, а також у аналітичних виданнях Банку міжнародних розрахунків (БМР) [8] та Міжнародного валютного фонду (МВФ) [11].

Водночас, враховуючи те, що транснаціональні банки сьогодні є одними з найбільших кредиторів у світовій економіці, чиї операції з кредитування призводять до нагромадження зовнішніх боргів у позичальників-нерезидентів, можна припустити, що потенційно діяльність ТНБ провокує формування боргової економіки. У зв'язку з цим виникає необхідність дослідження сучасних особливостей кредитної діяльності ТНБ у контексті її впливу на зовнішню заборгованість та боргову економіку країн світу.

Метою дослідження є виявлення сучасних зрушень у напрямках та формах кредитної діяльності транснаціональних банків і обґрунтування її впливу на формування боргової економіки в країнах світу.

Протягом кількох останніх десятиліть міжнародний ринок капіталу зазнав структурних перетворень, внаслідок чого зросла роль ТНБ у фінансуванні економічного розвитку країн світу. Разом з тим, у відповідь на зміни глобального, регіонального та національного фінансового середовища (зокрема, під впливом нових умов функціонування фінансових ринків в країнах базування та країнах-реципієнтах) відбуваються зміни у напрямках та формах кредитної діяльності ТНБ. Аналіз даних БМР щодо форм, у яких підзвітні ТНБ здійснюють кредитування позичальників, показує, що домінуючою формою кредитування залишаються прямі кредити, як це представлено на рис. 1.

Рисунок 1. Структура кредитів, наданих ТНБ країнам-реципієнтам у 1984-2018 рр., у розрізі прямих і непрямих кредитів

Джерело: розраховано та побудовано автором за даними [8].

Водночас, явно вираженою є тенденція до скорочення частки прямих кредитів, питома вага яких зменшилася з 92% на початку 1980-х років до 60% у 2018 р. Поступова переорієнтація на непрямі кредитування, яке здійснюється у національній валюті позичальника, пов'язана, передусім, з підвищенням нестабільності глобального фінансового середовища, зростанням волатильності курсів головних світових валют і відповідним підвищенням ризиків залучення позик, деномінованих у цих валютах.

З початку 1980-х років і до кінця ХХ ст. основними реципієнтами прямих і непрямих кредитів ТНБ були країни, що розвиваються: їх частка у прямих кредитах до 1998 р. знаходилася у діапазоні 81-90%, у непрямих – 50-75%. Після боргової кризи країн Латинської Америки 1980-х років та після азійської фінансової кризи 1997-1998 рр. відбулась радикальна зміна найбільших реципієнтів як прямих, так і непрямих кредитів. Якщо наприкінці 1998 р. на розвинуті країни припадало 19,5% обсягу прямих кредитів і 24,8% непрямих кредитів, то вже у 1999 р. їхні частки зросли до 83,8% і 87,6% відповідно. Станом на 2018 р. у структурі позичальників кредитів ТНБ продовжують домінувати розвинуті країни, чия питома вага у прямих та непрямих кредитах дорівнює понад 75% і 77%.

У докризовий період пік прямих та непрямих кредитів ТНБ припадає на 2007 р., після чого спостерігається зменшення їх обсягів. При цьому, на відміну від показника номінального ВВП світу, який після кризових років почав відновлюватися і вже у 2010 р. перевищив докризовий рівень, і показника непрямих кредитів, розмір яких у 2011 р. перевищив рівень 2007 р., станом на 2018 р. обсяги прямих кредитів на докризовий рівень ще не вийшли. Враховуючи основні риси прямих кредитів (надаються у валюті країни базування або у одній зі світових валют, означають приплив капіталу і призводить до зростання зобов'язань позичальника перед нерезидентами), вони потенційно можуть здійснювати вплив на формування боргової економіки у країни-реципієнта, отже, саме цей тип кредитів ТНБ потребує особливої уваги з точки зору його здатності викликати нагромадження зовнішньої заборгованості у позичальника.

На фоні загального післякризового відновлення структура кредитних операцій ТНБ стабілізувалася: протягом 2012-2018 рр. частка прямих кредитів є майже незмінною і знаходиться у діапазоні 59,0-60,5%. У свою чергу, стійкою сьогодні є структура прямих кредитів ТНБ за типом країни, з якої походить позичальник: частка розвинутих країн – реципієнтів кредитів впродовж зазначеного періоду коливалася у межах 74-78%. Відносно стабільною є структура прямих кредитів за терміном погашення: у ній переважають короткострокові кредити терміном до 1 року, як це представлено у табл. 1.

Таблиця 1

Структура прямих кредитів ТНБ у 1984-2018 рр., %

Структура кредитів	1984	1990	2000	2006	2012	2018
<i>За типом позичальника</i>						
Офіційний сектор	30	20	14	14	18	17
Банківський сектор	40	46	41	38	29	25
Небанківський приватний сектор	30	34	45	48	53	58
<i>За терміном погашення</i>						
До 1 року	59	65	63	59	57	55
Від 1 до 2 років	7	5	5	5	5	6
Понад 2 роки	34	30	32	36	38	39

Джерело: розраховано автором на основі [8]

Разом з тим, протягом 1984-2018 рр. суттєві зміни відбулися у структурі прямих кредитів за типом позичальника: якщо на початку зазначеного періоду ця структура була більш-менш врівноваженою (на банки припадало 40% кредитів, на офіційних позичальників і приватних небанківських позичальників – по 30%), то станом на 2018 р. основними позичальниками прямих кредитів ТНБ виступали небанківські приватні установи (фінансові і нефінансові корпорації та домогосподарства), на які припадало 58% кредитів.

Вкрай волатильною є структура прямих кредитів за регіональною приналежністю позичальника, зрушення якої є диференційованими в різних соціально-економічних групах країн. В групі розвинутих країн, які сьогодні є основними реципієнтами прямих кредитів, акумулюючи близько 75% їх загального обсягу, відбувається різке зниження частки кредитів, що залучаються країнами АТР (переважно, Японією, Австралією та Новою Зеландією): їх питома вага скоротилася з близько 53% у 1984 р. до понад 7% у 2018 р. (табл. 2).

Таблиця 2

Структура прямих кредитів ТНБ за регіональною приналежністю позичальника у 1984-2018 рр., %

Регіон	1984	1990	2000	2006	2012	2018
<i>Розвинуті країни</i>						
Європейський регіон	47,7	37,8	70,6	73,7	69,9	63,6
Північноамериканський регіон	н/д	н/д	24,3	21,8	23,4	29,1
Азійсько-тихоокеанський регіон	52,8	62,2	5,1	4,5	6,7	7,3
<i>Країни, що розвиваються</i>						
Європейський регіон	12,9	18,8	17,7	33,2	24,3	14,3
Регіон Латинської Америки та Карибського басейну	48,3	34,9	33,5	16,6	17,4	14,7
Азійсько-тихоокеанський регіон	17,8	25,4	32,9	34,7	43,9	53,2
Регіон Африки та Близького Сходу	21,0	20,9	15,9	15,5	14,4	17,8

Джерело: розраховано автором на основі [8].

Одночасно зросла роль європейських розвинутих країн як реципієнтів кредитів ТНБ, частка яких підвищилася з близько 48% у 1984 р. до майже 64% у 2018 р. (при цьому пікова частка країн регіону сформувалася у 2006 р. на рівні 74%, однак у наступні роки почала знижуватися, зокрема, і через європейську боргову кризу).

В групі країн, що розвиваються, на фоні зменшення питомої ваги кредитів до країн латиноамериканського, африканського та близькосхідного регіонів відбулося стрімке зростання частки прямих кредитів, які ТНБ спрямовували до країн АТР, - з 18% у 1984 р. до 53% у 2018 р. При цьому з 53% кредитів, які отримали країни АТР у 2018 р., реципієнтами 28% кредитів виступають позичальники з Китаю.

В останні десятиліття внаслідок зростання зовнішніх запозичень спостерігається суттєве підвищення рівня глобальної заборгованості, яке є свідченням того, що розвиток світової та національних економік усе більше набуває боргового характеру. Боргове навантаження на національну економіку в країнах, фінансові ринки яких є системно важливими для світового господарства, сьогодні досягло позначки 250% ВВП. З метою оцінки взаємозв'язку між масштабами прямих кредитів ТНБ та зовнішньою заборгованістю країн-реципієнтів розраховано відносні показники зовнішнього боргу та кредитів для окремих розвинутих країн і країн, що розвиваються, які представлено у табл. 3 і табл. 4. За кожною соціально-економічною групою країн обрано держави, які знаходяться у різних регіонах світу.

Таблиця 3

Відносні показники прямих кредитів ТНБ та зовнішньої заборгованості у окремих
 розвинутих країнах у 2000-2018 рр., %

Показник	2000	2002	2004	2006	2008	2010	2012	2014	2016	2018
<i>США</i>										
ED/GDP	83,57	78,30	67,90	80,60	93,50	96,80	96,80	98,47	96,36	96,02
IL/GDP	10,86	11,90	13,99	17,98	16,28	15,24	14,17	12,37	13,02	13,35
IL/ED	12,99	15,20	20,60	22,31	17,41	15,75	14,64	12,56	13,51	13,90
<i>Канада</i>										
ED/GDP	66,78	74,73	59,80	59,82	67,51	73,48	82,23	92,41	116,54	110,77
IL/GDP	11,13	13,69	12,73	11,57	13,31	13,00	13,61	14,16	17,59	18,70
IL/ED	16,66	18,31	21,28	19,34	19,72	17,69	16,56	15,33	15,10	16,88
<i>Великобританія</i>										
ED/GDP	205,81	220,57	261,55	310,59	396,85	367,65	351,68	305,77	302,41	302,86
IL/GDP	56,80	65,01	77,37	86,59	72,53	76,36	63,22	49,29	48,62	49,73
IL/ED	27,60	29,47	29,58	27,88	18,28	20,77	17,98	16,12	16,08	16,42
<i>Німеччина</i>										
ED/GDP	110,39	125,64	129,96	143,29	153,31	162,79	166,68	154,09	153,24	146,35
IL/GDP	22,17	29,46	32,26	29,73	27,08	30,92	27,02	19,66	20,26	18,30
IL/ED	20,08	23,45	24,82	20,75	17,66	18,99	16,21	12,76	13,22	12,51
<i>Франція</i>										
ED/GDP	46,14	65,24	123,00	160,00	184,13	205,73	199,80	209,10	201,45	209,77
IL/GDP	25,38	27,61	32,25	40,25	31,35	35,94	36,48	34,66	35,84	33,55
IL/ED	55,01	42,32	26,22	25,16	17,02	17,47	18,26	16,58	17,79	16,00
<i>Італія</i>										
ED/GDP	79,39	79,24	83,77	102,72	104,86	114,76	118,99	124,04	116,38	116,08
IL/GDP	31,62	34,50	32,83	37,96	27,08	21,19	17,95	17,41	15,85	21,89
IL/ED	39,83	43,54	39,19	36,96	25,82	18,46	15,08	14,04	13,62	18,86
<i>Японія</i>										
ED/GDP	25,56	30,36	31,00	34,00	38,90	42,10	52,80	64,10	74,84	81,20
IL/GDP	3,37	4,44	6,83	7,21	6,74	6,84	6,48	7,46	9,03	9,34
IL/ED	13,18	14,62	22,04	21,21	17,32	16,26	12,28	11,64	12,07	11,51
<i>Австралія</i>										
ED/GDP	70,97	74,97	80,91	92,38	104,25	92,03	97,42	117,70	125,69	103,14
IL/GDP	20,16	23,90	19,45	24,23	20,63	21,98	17,77	17,21	20,54	18,93
IL/ED	28,41	31,88	24,04	26,23	19,79	23,88	18,24	14,62	16,35	18,36

Примітка. ED/GDP (External Debt to GDP) – відношення зовнішньої заборгованості до ВВП; IL/GDP (International Loans to GDP) – відношення прямих кредитів ТНБ до ВВП; IL/ED (International Loans to External Debt) – частка прямих кредитів ТНБ у зовнішній заборгованості.

Джерело: розраховано автором на основі даних [8; 13; 15]

Таблиця 4

Відносні показники прямих кредитів ТНБ та зовнішньої заборгованості у окремих
 країнах, що розвиваються, у 2000-2018 рр., %

Показник	2000	2002	2004	2006	2008	2010	2012	2014	2016	2018
<i>Бразилія</i>										
ED/GDP	37,17	45,30	32,97	17,54	15,51	15,95	17,87	22,68	30,26	29,85
IL/GDP	10,21	9,90	7,42	6,74	5,72	8,02	7,55	6,83	7,92	7,01

IL/ED	27,47	21,86	22,49	38,42	36,86	50,30	42,26	30,14	26,16	23,48
<i>Мексика</i>										
ED/GDP	21,55	20,37	21,21	17,49	17,81	23,25	29,08	33,65	39,21	37,03
IL/GDP	8,94	8,47	8,24	7,58	8,21	9,66	10,45	10,19	11,18	11,00
IL/ED	41,47	41,58	38,86	43,36	46,12	41,54	35,94	30,28	28,52	29,72
<i>Китай</i>										
ED/GDP	12,04	12,61	12,58	11,75	8,28	12,07	13,34	16,96	12,71	14,42
IL/GDP	4,80	2,97	4,11	5,15	3,77	6,11	6,56	9,68	6,66	7,07
IL/ED	39,86	23,52	32,69	43,84	45,52	50,63	49,13	57,04	52,42	49,01
<i>Індія</i>										
ED/GDP	21,24	20,62	17,58	16,99	17,92	17,39	21,10	22,39	19,92	18,76
IL/GDP	4,63	2,78	5,18	7,43	8,80	9,75	9,75	8,17	6,60	5,41
IL/ED	21,81	13,50	29,46	43,76	49,12	56,03	46,23	36,50	33,15	28,82
<i>Південна Корея</i>										
ED/GDP	22,42	19,90	17,84	21,13	28,82	29,67	30,61	27,09	24,01	25,64
IL/GDP	10,12	9,65	10,13	12,71	16,98	17,69	15,15	11,51	9,81	9,81
IL/ED	45,12	48,46	56,80	60,15	58,90	59,65	49,51	42,48	40,84	38,24
<i>Росія</i>										
ED/GDP	56,07	39,79	35,90	31,14	25,00	27,14	26,78	26,63	41,49	27,34
IL/GDP	14,69	10,18	9,88	11,74	10,78	9,16	7,83	6,43	5,85	4,07
IL/ED	26,20	25,58	27,52	37,71	43,13	33,76	29,24	24,14	14,09	14,87
<i>Туреччина</i>										
ED/GDP	42,79	54,32	39,43	38,20	38,02	38,98	38,77	43,47	47,40	57,71
IL/GDP	15,49	12,84	10,25	15,21	12,94	12,94	15,80	16,95	19,39	19,43
IL/ED	36,20	23,64	25,99	39,81	34,04	33,19	40,75	38,99	40,91	33,66
<i>ПАР</i>										
ED/GDP	18,65	29,20	18,89	21,86	24,40	28,88	36,58	40,38	49,28	48,71
IL/GDP	12,81	14,27	9,61	10,40	10,40	8,95	9,18	10,25	11,47	11,55
IL/ED	68,68	48,87	50,86	47,59	42,62	31,01	25,09	25,39	23,28	23,70

Джерело: розраховано автором на основі даних [8; 13; 15]

Аналіз рівня та динаміки розрахованих показників (відношення зовнішньої заборгованості до ВВП, відношення прямих кредитів ТНБ до ВВП, частка прямих кредитів ТНБ у зовнішній заборгованості) за період 2000-2018 рр. дозволив зробити наступні висновки:

1. За показником зовнішньоторгового навантаження, розрахованим як відношення зовнішнього боргу до ВВП, всі обрані для аналізу розвинуті країни можна віднести до боргових економік, причому з часом залежність національних економік від зовнішніх запозичень зростає, а сам борг за величиною є надмірним. У середньому за групою відношення зовнішнього боргу до ВВП зросло з 86% у 2000 р. до 146% у 2018 р. Найбільший рівень боргової залежності демонструють Великобританія (303% у 2018 р.) і Франція (210%), найнижчий – Японія (81%) і США (96%).

2. У більшості розвинутих економік піковий рівень прямого кредитування з боку ТНБ, розрахований як відношення прямих кредитів до ВВП, припадає на передкризовий 2007 р., після чого до цього часу спостерігається зниження показника (за виключенням Канади і Японії, де цей показник сьогодні перевищує докризовий рівень). У середньому за обраними країнами рівень прямих кредитів і на початок, і на кінець аналізованого періоду дорівнював 23%, при цьому до 2007 р. спостерігалось зростання показника, а після 2007 р. – його зниження.

3. На прямих кредитах ТНБ з часом припадає усе менша частка зовнішньої заборгованості розвинутих країн, яка в середньому зменшилася з 27% до 16%. Це, зокрема, пов'язано з поглибленням процесів секьюритизації світового ринку позикових капіталів, що дозволяє розвинутих країнам більш активно використовувати боргові цінні папери для залучення коштів. Водночас, розраховані коефіцієнти кореляції між обсягами прямих кредитів та зовнішньою заборгованістю у більшості країн свідчать про наявність сильного прямого зв'язку між цими показниками (Канада – 0,96; Франція – 0,93; Австралія – 0,90; Японія – 0,86; США – 0,79; Великобританія – 0,73; Німеччина – 0,65).

4. Вибірка країн, що розвиваються, є диференційованою за рівнем зовнішнього боргу і залежністю від прямих кредитів. За середнім показником відношення зовнішнього боргу до ВВП важко зробити однозначний висновок щодо належності економік зазначеної групи країн до боргового типу: середній показник відношення зовнішньої заборгованості до ВВП протягом досліджуваного періоду коливався у діапазоні від 21% до 33%. Аналогічний висновок підтверджують дані офіційної статистики в цілому за групою країн, що розвиваються: за інформацією Світового банку, станом на 2018 р. відношення зовнішнього боргу до ВВП у країнах, що розвиваються, дорівнювало 29,9%, а в цілому за останні 18 років знаходилося у межах 25-36% [12]. Найвищий рівень боргу до ВВП сформувався у Туреччині (58%), ПАР (49%) та Мексиці (37%), найнижчий – у Китаї (14%) та Індії (19%).

5. Рівень прямого кредитування з боку ТНБ у країнах, що розвиваються, є нижчим, порівняно із розвинутими країнами (середній показник відношення прямих кредитів до ВВП за період 2000-2018 рр. був у межах 8-11%), що підтверджує зроблений вище висновок про переорієнтацію прямих кредитів ТНБ на групу розвинутих економік з початку 2000-х рр. Водночас, у 2018 р. на прямих кредитах припадає близько 30% зовнішнього боргу країн вибірки, а у попередні роки ця частка іноді досягала 40-50%. Це доводить, що кредитування з боку ТНБ досі залишається важливим джерелом зовнішніх запозичень країн, що розвиваються. Коефіцієнти кореляції між обсягами прямих кредитів і зовнішнім боргом також демонструють наявність сильного прямого зв'язку між показниками (Китай – 0,99; Туреччина – 0,97; Мексика – 0,96; ПАР – 0,92; Індія – 0,89; Корея – 0,88; Бразилія – 0,76; Росія – 0,70).

Таким чином, у відповідь на новітні виклики, пов'язані з глобальною фінансовою кризою, посткризовими трансформаціями ринкового середовища, змінами інституційно-регуляторної бази функціонування банків, ТНБ змушені коригувати кредитні стратегії, змінюючи співвідношення між різними формами та напрямками кредитування, що справляє відповідний вплив на зовнішню заборгованість позичальників.

Результати аналізу напрямів та форм кредитної діяльності сучасних ТНБ демонструють, що домінуючою формою кредитування залишаються прямі кредити, частка яких однак поступово скорочується. Ґрунтуючись на результатах дослідження змін, що відбулися у прямому кредитуванні, встановлено наступне: з початку 2000 р. відбулася переорієнтація прямих кредитів ТНБ з країн, що розвиваються, на розвинуті країни, які сьогодні виступають основними реципієнтами прямих кредитів; у структурі прямих кредитів за терміном погашення переважають короткострокові кредити строком до 1 року; явні зміни відбулися у структурі прямих кредитів за типом позичальника (на початку 1980-х рр. банки, офіційні позичальники і приватні небанківські позичальники були представлені відносно врівноважено; сьогодні основними позичальниками прямих кредитів ТНБ є небанківські приватні установи); структура прямих кредитів за регіональною приналежністю позичальника є волатильною за роками; серед розвинутих країн-позичальників спостерігається зниження частки кредитів, що залучаються країнами АТР; в групі країн, що розвиваються, частка прямих кредитів, які ТНБ спрямовують до АТР, навпаки, зростає.

На основі розрахунку відносних показників рівня зовнішнього боргу та прямих кредитів для окремих розвинутих країн і країн, що розвиваються, визначено, що в цілому економіки розвинутих країн можна віднести до боргового типу, тоді як група країн, що розвиваються, є більш диференційованою у цьому плані, хоча загальний рівень заборгованості країн, що розвиваються, є набагато нижчим, порівняно з розвинутими країнами. Рівень прямого кредитування з боку ТНБ у країнах, що розвиваються (8-11% у 2000-2018 рр.), також є нижчим, ніж у розвинутих країнах (22-34%). Водночас, в обох групах країн виявлено сильний прямий зв'язок між зовнішнім боргом і прямими кредитами, відтак, кредитування з боку ТНБ досі залишається важливим джерелом зовнішніх запозичень і, відповідно, формування боргової економіки в країнах світу. Кількісна оцінка ступеня та характеру впливу прямих кредитів на зовнішню заборгованість позичальників може стати предметом подальших досліджень у цьому напрямі.

Список використаної літератури

1. Акімова Л. М. Фактори впливу ТНБ на економіку розвинутих країн світу та країн, що розвиваються / Л. М. Акімова // Вісник Національного університету водного господарства та природокористування. Економічні науки. - 2016. - Вип. 4. - С. 3-13. ; Akimova L. M. Faktory vplyvu TNB na ekonomiku rozvynutykh krain svitu ta krain, shcho rozvyvaiutsia / L. M. Akimova // Visnyk Natsionalnoho universytetu vodnoho hospodarstva ta pryrodokorystuvannia. Ekonomichni nauky. - 2016. - Vyp. 4. - S. 3-13.
2. Вахненко Т. П. Зовнішні боргові зобов'язання у системі світових фінансово-економічних відносин : моногр. / Т. П. Вахненко; Ін-т економіки та прогнозування НАН України. – Київ : Фенікс, 2006. – 536 с. ; Vakhnenko T. P. Zovnishni borhovi zoboviazannia u systemi svitovykh finansovo-ekonomichnykh vidnosyn : monohr. / T. P. Vakhnenko; In-t ekonomiky ta prohnozuvannia NAN Ukrainy. – Kyiv : Feniks, 2006. – 536 с.
3. Момот О. М. Роль транснаціональних банків у трансмісії глобального системного ризику / О. М. Момот // Світ фінансів. - 2017. - Вип. 2. - С. 170-179. ; Momot O. M. Rol transnatsionalnykh bankiv u transmisii hlobalnoho systemnoho ryzyku / O. M. Momot // Svit finansiv. - 2017. - Vyp. 2. - S. 170-179.
4. Тюпа Д. Фактори формування кризи системи зовнішньої заборгованості країн, що розвиваються / Д. Тюпа // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Економіка і менеджмент. - 2015. - Вип. 10. - С. 56-58. ; Tiupa D. Faktory formuvannia kryzy systemy zovnishnoi zaborhovanosti krain, shcho rozvyvaiutsia / D. Tiupa // Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Seriiia : Ekonomika i menedzhment. - 2015. - Vyp. 10. - S. 56-58.
5. Флейчук М. Вплив зовнішніх запозичень на соціально-економічний розвиток посттрансформаційних країн / М. Флейчук, Р. Андрусів // Економіка України. - 2012. - № 1. - С. 16-26. ; Fleichuk M. Vplyv zovnishnikh zapozychen na sotsialno-ekonomichnyi rozvytok posttransformatsiinykh krain / M. Fleichuk, R. Andrusiv // Ekonomika Ukrainy. - 2012. - № 1. - S. 16-26..
6. Шамова І. В. Еволюція міжнародного банківництва / І. В. Шамова // Фінанси, облік і аудит. – 2008. – Вип. 12. – С. 174-181. ; Shamova I. V. Evoliutsiia mizhnarodnoho bankivnytstva / I. V. Shamova // Finansy, oblik i audyt. – 2008. – Vyp. 12. – S. 174-181.
7. Bulatova O. World Banking System: Post-Crisis Recovery? / O. Bulatova, T. Marena // Journal of European Economy. – 2019. – Vol. 18, № 3(70). – P. 321-337.
8. Consolidated banking statistics [Electronic resource]: Bank for International Settlements. – Mode of access : <https://www.bis.org/statistics/consstats.htm?m=6%7C31%7C70>

9. Fernandes A. J. L. Transnational Banks' Influence on the Development of the Economy and the Financial Sector of Developing Countries (on the Example of Poland, Brazil, Turkey) / A. J. L. Fernandes // Marketing and Management of Innovations. – 2018. – Issue 3. – P. 253-259.

10. Hogan T. L. What Caused the Post-crisis Decline in Bank Lending? [Electronic resource] / T. L. Hogan // Rice University's Baker Institute For Public Policy. - 2019. – Issue Brief. - 7 p. - Mode of access : <https://www.bakerinstitute.org/media/files/files/97fc7f24/brief-011019-cpf-banklending.pdf>

11. International Banking after the Crisis: Increasingly Local and Safer? [Electronic resource] // Global Financial Stability Report: Navigating Monetary Policy Challenges and Managing Risks. – International Monetary Fund, 2015. – P. 55-91. - Mode of access : https://www.imf.org/~media/Websites/IMF/imported-flagship-issues/external/pubs/ft/GFSR/2015/01/pdf/_c2pdf.ashx

12. International Debt Statistics 2020 [Electronic resource] // World Bank Group, 2019. – 174 p. - Mode of access : <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/32382/9781464814617.pdf?sequence=7&isAllowed=y>

13. UNCTADstat [Electronic resource]. – Mode of access : <https://unctadstat.unctad.org/EN/>

14. Weller C. E. Banking on multinationals: Increased competition from large foreign lenders threatens domestic banks: EPI [Electronic resource] / C. E. Weller, A. S. Hersh. – Economic Policy Institute, 2002. – Issue Brief № 178. - 7 p. Mode of access : <https://www.epi.org/files/page/-/old/issuebriefs/ib178/ib178.pdf>

15. World Bank Open Data [Electronic resource]. – Mode of access : <https://data.worldbank.org/>

Стаття надійшла до редакції 27.04.2020

R. A. Zapotichna

ACTUAL TRENDS OF TRANSNATIONAL BANKS' LENDING IN TERMS OF DEBT ECONOMY

The paper is devoted to the study of shifts in the directions and forms of the transnational banks' lending, and justification of the impact of TNBs operations on direct lending on the formation of the debt economy in the countries. In terms of globalization, the debt economy is the national economy, that shows a significant stable dependence on external borrowing, which occurs when the external debt equals at least 30% of GDP, and /or external borrowing provides at least 30% of economic growth. It is stated that the categories of debt economy and external debt are dialectically interrelated: under modern conditions, external debt is a key characteristic of a debt economy. The dynamic and structural changes observed in the TNBs' lending to the recipient countries are analyzed and the reasons for these changes are determined. It is found out that the direct loans remains dominant form of lending, which share, however, tends to gradually decrease. It is noted that direct lending can potentially lead to the formation of a debt economy in the recipient country. The structure of TNBs' direct loans by maturity, type and regional affiliation of the borrower is estimated. It is revealed that nowadays the main recipients of the TNBs' direct loans are developed countries. Short-term loans which term is up to 1 year dominate in the current structure of direct loans by maturity. The main borrowers of TNBs' direct loans are non-bank private institutions. The structure of direct loans by regional affiliation of the borrower is volatile; among developed borrowers there is a decrease in the share of loans attracted by the Asia-Pacific countries; in the group of developing countries, the share of TNBs' direct loans to the Asia-Pacific region is growing.

To assess the relationship between the scale of TNBs' direct loans and external debt of recipient countries, the relative indicators of external debt and loans (the ratio of external debt to GDP, the ratio of TNBs' direct loans to GDP, the ratio of direct loans to external debt) are calculated for some developed and developing countries from different regions of the world. Based on the analysis of these indicators, it is determined that the economies of leading developed countries are of the debt type. The group of developing countries is differentiated and includes both debt and non-debt economies. The average level of indebtedness of developing countries is much lower than the indebtedness level of developed countries. Given that in both groups of countries there is a strong direct linkage between external debt and direct loans, it is found that in the vast majority of developed countries and some developing countries, TNBs' lending still remains an important source of debt economy formation.

Key words: *transnational banks' lending, direct and indirect loans, external borrowings, debt economy, external debt*

УДК 330.341.1-049.5(4-672ЄС)

O. Zakharova

V. Gnidina

FEATURES OF METHODOLOGICAL TOOLS FOR ASSESSING THE INNOVATION SECURITY LEVEL OF COUNTRIES

The article examines the issues of assessing the innovation security level of the world's countries. It is proved that it is an objective quantitative assessment of the innovation component state in the structure of economic security that makes it possible to identify threats and security risks in a timely manner. The authors have proposed and tested two methodological approaches to measuring the innovation security level, namely, the method of data envelopment analysis and the method of multidimensional assessment. The tools of the DEA made it possible to assess the level of efficiency of national innovation systems in the EU countries, classify innovation systems by the level of efficiency, and calculate the overall level of technological efficiency. Using multidimensional assessment tools, an integrated index of innovation security is proposed, the calculation of which allowed ranking the EU countries by the level of innovation development. The calculation of the limit values of innovation indicators included in the index model allowed grouping the EU countries according to the state of innovation security.

Key words: *innovation security, security indicators, innovative indicators, innovative development, EU countries, method DEA, multidimensional assessment, integrated index of innovative security.*

DOI 10.34079/2226-2822-2020-10-19-65-76

Introduction. Nowadays, the gross domestic product of most developed countries is formed by the innovative sphere. That is why the activation of innovation activities of economic entities, the intensification of innovation processes and the creation of conditions for this, the development, implementation and continuous development of national innovation systems' model is one of the key aspects of development strategies in many countries. The EU countries are no exception despite the declared common goal of creating an «Innovation Union», significant disparities in innovation development remain, while less developed countries are under «pressure» from the practical experience of more developed countries, and as a result,